

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
İQTİSADİ ARAŞDIRMALAR ELMİ-TƏDQİQAT İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

MİKAYİLOVA NURƏNGİZ YANVAR QIZI

**BƏLƏDİYYƏLƏRİN ŞƏKİ-ZAQATALA İQTİSADİ
RAYONUNDA AQRAR SAHƏNİN İQTİSADİ İNKİŞAFINDA
ROLUNUN ARTIRILMASI İSTİQAMƏTLƏRİ**

İxtisas: 5312.01-“Sahə iqtisadiyyatı”

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim olunmuş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2014

Dissertasiya Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatının
İqtisadiyyatı və Təşkili İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Ramiz Kamal oğlu İskəndərov

Rəsmi opponətlər: iqtisad elmləri doktoru, professor,
İslam Şamil oğlu Qarayev

iqtisad elmləri namizədi, dosent
Fikrət Vəli oğlu Quliyev

Aparıcı təşkilat: İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi-
Tədqiqat İnstitutu

Dissertasiyanın müdafiəsi “_28_” _11_ 2014-cü il tarixdə saat
_____ Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti nəzdində İqtisadi
Araşdırmalar Elmi Tədqiqat İnstitutunda iqtisad üzrə elmlər doktoru və
fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan
dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.02.052 dissertasiya şurasının
iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küçəsi 6, Azərbaycan Dövlət
İqtisad Universiteti, İqtisadi Araşdırmalar Elmi Tədqiqat İnstitutu

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “_____” _____ 2014-cü il tarixdə
göndərilmişdir.

**D.02.052 dissertasiya
şurasının elmi katibi**
iqtisad elmləri namizədi, dosent:

N.M.İsmayılov

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. Ölkə əhalisinin maddi rifahının yaxşılaşdırılması, daim artan tələbatın təmin olunması və ərazinin təbii, sosial-iqtisadi potensialından səmərəli istifadəsi üçün təkcə dövlət idarəetmə orqanlarının mövcudluğu kifayət etmir. Belə ki, dövlətin qarşısında çoxsaylı problemlər durur və bu problemlərin həllində dövlət idarəetmə orqanları ilə yanaşı Yerli Özünüidarəetmə orqanlarının da fəal iştirakı zərurət kimi meydana çıxır.

Son illər Azərbaycanda siyasi, sosial-iqtisadi sahələrdə olduğu kimi idarəetmə sistemində də əsaslı islahatlar aparılmış və yerli özünüidarəetmə qurumları olan bələdiyyələr yaradılmışdır. Azərbaycanda bələdiyyə sisteminin formalaşması sahəsində əhəmiyyətli işlər görülmüş, bələdiyyə fəaliyyətinin təşkilati-huquqi bazası və yeni idarəetmə qurumları formalaşdırılmış, müəyyən qədər müstəqil təsərrüfatçılıq təcrübəsi toplanmışdır. Yerli özünüidarələrin möhkəm iqtisadi bazasının formalaşması onların fəaliyyətlərinin səmərəliliyini artıraraq bələdiyyə ərazilərində əhalinin yaşayış səviyyəsinin yüksəlməsinə gətirib çıxarır. Qeyd etmək lazımdır ki, bələdiyyələrin iqtisadi bazasının möhkəmləndirilməsi və maliyyə müstəqilliyinin artırılması üçün yeni iqtisadi şəraitə uyğun olaraq yerli özünüidarələrin səmərəli fəaliyyət mexanizmlərinin formalaşdırılması aktual iqtisadi problemlərdən biridir. Odur ki, müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin formalaşması yolunda yerli özünüidarə sisteminin əhəmiyyətini nəzərə alaraq bu sahədə və o cümlədən, bələdiyyələrin aqrar sahənin iqtisadi inkişafında rolunun artırılması məsələləri üzrə tədqiqat işlərinin aparılmasına ehtiyac vardır.

Ölkəmizdə yerli özünüidarə institutları yeni olduğu üçün bu problemlər kifayət qədər təhlil edilməmiş, bu sahədə elmi tədqiqat işlərinin aparılmasını zəruri etmişdir. Ayrı-ayrı iqtisadi rayonlarda problemlərin kompleks şəkildə öyrənilməsi, elmi tədqiqat işlərinin aparılması bu qurumların fəaliyyətinin səmərəliliyini artırmaq və inkişaf isliqamətləri prioritetlərini müəyyənləşdirmək baxımından zəruridir. Məhz bu səbəbdən yerli özünüidarəetmənin sosial-iqtisadi mühiti, onun nəzəri - metodoloji məsələləri, yerli özünüidarəetmənin iqtisadi, inzibati problemləri, onların regional siyasətin və aqrar sahənin yerli səviyyədə idarə olunmasında, kəndlərin strateji inkişaf planının reallaşdırılmasında, aqrar sahənin və aqrar emal sənayesinin dinamik inkişafının yüksəldilməsində, bələdiyyə torpaqlarından səmərəli istifadə

olunmasında bələdiyyə orqanlarının imkanlarının kompleks şəkildə tədqiq edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

İcra edilən Dövlət proqramlarında bələdiyyələrə müəyyən vəzifələr tapşırılmışdır, lakin uğurla başa çatmış proqramlarda bələdiyyələrin iştirakı bir o qədər də nəzərə çarpmır. Buna görə də dinamik inkişafda bələdiyyələrin rolunun artırılması üçün araşdırmaların aparılması bu gün aktualdır. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda aktiv regional siyasətin formalaşması və inkişafında, iqtisadi inkişafın təmin edilməsində, məşğulluğun və əhalinin həyat tərzinin yüksəldilməsində, işsizlik səviyyəsinin azaldılmasında, aqrar sahənin effektivliyinin yüksəldilməsində, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılmasında rayon və kənd bələdiyyələri mühüm rol oynamalıdır. Problemlərin araşdırılması və bələdiyyələrin aqrar sahənin iqtisadi inkişafında əhəmiyyətli iştirakına mane olan səbəblərin təhlil edilməsi baxımından tədqiqat işinin aparılması aktualdır.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi. Ölkəmizdə yerli özünüidarəetmə yeni olduğu üçün bu sahədə tədqiqat işlərinə son illərdə başlanılmışdır. Azərbaycanda bələdiyyələrin yaranması, hüquqi bazası, inkişafı, maliyyə məsələləri, kənd potensialı, bələdiyyələrin regional siyasətin həyata keçirilməsində roluna dair bir sıra elmi əsərlər yazılmış və tədqiqat işləri aparılmışdır. Ə.X. Nuriyev, S.V.Salahov, R.Ə. Balayev, E.H. Azadov, R.K.İskəndərov, Ə.C.Qasimov, A.A. Abdullayeva, Y.T. Cəfərov, V.Z.Zeynalov və b. müəlliflər tərəfindən bələdiyyə idarəçiliyinin problemləri müxtəlif səviyyələrdə tədqiq edilmiş və müstəqil tədqiqat işləri aparılmışdır. Dünya ölkələrində isə bir çox hallarda yerli özünüidarəetmənin özünəməxsus inkişaf tarixi, yaranma səbəbləri və növləri müxtəlif olduğu üçün bu orqanların müxtəlif aspektlərindən bəhs edən çoxlu sayda elmi əsər mövcuddur. Xarici ölkə alimlərinə gəlincə A. Tokvil, L. Şteyn, R. Qneyts, O.E. Kutafin, B.İ.Fadeev, N.İ.Lazarevski, A.N.Çertkov, N.Nadaroğlu, S.K.Arslan, R. Keleş, Y.B. Ergin, V.A. Vasyunas, A.Q. Voronin, A.A. Vasilyev, M. Huriou, S.Vebb, A. O'Sullivan kimi alimlərin bu sahədə geniş tədqiqatları olmuşdur.

Aparılan tədqiqatların əhəmiyyətini azaltmadan, tədqiqatların az olması və kompleks xarakter daşımaması səbəbindən Azərbaycanda, o cümlədən tədqiqat obyektini kimi seçilən Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda aqrar sahənin iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin rolunun tədqiq edilməməsi dissertasiya mövzusunun seçilməsini şərtləndirmişdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda aqrar sahənin iqtisadi inkişafında yerli özünüidarəetmə orqanlarının rolunun qiymətləndirilməsi, onun vəzifələri və gücləndirilməsi istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsidir. Qarşıya qoyulmuş bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin həlli nəzərdə tutulmuşdur:

- regional inkişafın təmin edilməsində yerli resurslardan səmərəli istifadənin prioritetlərinin tədqiqi;

- dünyada və Azərbaycanda yerli idarəetmənin iqtisadi inkişafda rolunu müəyyənləşdirmək, yerli özünüidarəetmənin yaranması zəruriliyi, sosial-iqtisadi tərəfləri, inkişaf xüsusiyyətlərinin müqayisəli tədqiqi;

- Azərbaycanda, o cümlədən Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun iqtisadi inkişafında bələdiyyə institutlarının rolunu müəyyənləşdirmək;

- Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu iqtisadiyyatında aqrar sahənin rolu, inkişaf xüsusiyyətləri və prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi;

- İqtisadi rayonda bələdiyyə orqanlarının formalaşmasının mövcud vəziyyətinin təhlili və aqrar sahə istehsalının artırılmasında bələdiyyələrin rolunun qiymətləndirilməsi;

- İqtisadi rayonda aqrar sahənin effektivliyinin yüksəldilməsində bələdiyyə orqanlarının fəaliyyətinin genişləndirilməsi və rolunun artırılmasına dair elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflərin işlənilib hazırlanması;

- Kəndlərin sosial – iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin təsirinin artırılması istiqamətlərini müəyyənləşdirmək və xarici ölkələr üzrə ən optimal inkişaf variantlarını seçib əsaslandırmaq.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqat obyektı kimi Azərbaycan Respublikasının, o cümlədən Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun yerli özünüidarəetmə orqanları götürülmüşdür. Tədqiqatın predmetini isə bələdiyyə idarəçiliyi, formalaşması, maliyyə imkanları, kəndlərin sosial-iqtisadi problemləri və bələdiyyələrin aqrar sahənin iqtisadi inkişafda rolu məsələləri təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını iqtisadiyyatının inkişafında və idarə edilməsində yerli özünüidarəetmə orqanlarının rolu və əhəmiyyətinə dair yerli və xarici iqtisadçı alimlərin əsərləri, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi, “Yerli özünüidarəetmə haqqında Avropa Xartiyası”, Azərbaycan Respublikası prezidentinin Fərman və Sərəncamları,

“Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramları” (2004-2008 və 2009-2013-cü illər), “Yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf üzrə Dövlət Proqramı (2008-2015-ci illər)”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı” və digər normativ-hüquqi aktlar, bələdiyyələrə aid qanunlar və inkişaf etmiş ölkələrin qabaqcıl təcrübələri və normativ-hüquqi sənədləri təşkil edir.

Tədqiqat prosesində müşahidə, müqayisə, statistik və təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazasını yerli özünüidarətməyə dair Azərbaycan Respublikasının Qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin, Kənd Təsərrüfatı, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliklərinin statistik məlumat və hesabatları, Bələdiyyələrin İnkişafı Naminə Alyansın (QHT) apardığı tədqiqatlar, idarəetmə və yerli özünüidarətməyə dair müxtəlif ədəbiyyat, o cümlədən jurnal, qəzet kimi dövri mətbuat və yerli idarəetməyə aid internet şəbəkəsində olan resurslar təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Aqrar sahənin iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin rolu təhlil edilmiş və fəaliyyətlərinin təkmilləşdirilməsi mexanizmləri elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır;
- Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda bələdiyyə torpaqlarından istifadə problemləri təhlil edilmiş, torpaqlardan səmərəli istifadə istiqamətləri müəyyənləşdirilərək əsaslandırılmış və problemlərin aradan qaldırılması yolları göstərilmişdir;
- Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun iqtisadi inkişafına təsir edən yerli əhəmiyyətli məsələlər araşdırılmış, təbii və insan resurslarının səmərəli şəkildə yerli iqtisadiyyata cəlb edilməsi və aqrar emal sənayesində bələdiyyələrin üzərinə düşən vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir;
- Azərbaycanda aqrar sahənin iqtisadi inkişafı istiqamətində yerli özünüidarətmə orqanlarının mövcud problemləri tədqiq edilmiş və problemlərin həlli istiqamətində təklif və tövsiyələr işlənilib hazırlanmışdır;
- İqtisadi rayonda bələdiyyə büdcələrinin formalaşma problemləri araşdırılmış, büdcə gəlir və xərcləri sistemli öyrənilmiş, bələdiyyə kadrlarının formalaşma problemləri araşdırılmış, bu sahədə xarici ölkə

təcrübəsindən istifadə zəruriliyi müəyyənləşdirilərək təkliflər işlənilib hazırlanmışdır;

- Respublikada və eyni zamanda iqtisadi rayonda bələdiyyələrin informasiya və telekommunikasiya texnologiyaları ilə təchizatı qiymətləndirilmiş, “elektron bələdiyyə”, “elektron imza” və “şəffaf büdcə” sisteminin qurulması zəruriliyi əsaslandırılmışdır;

- Aqrar sahənin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması və yoxsulluğun azaldılması istiqamətində bələdiyyələrin rolunun artırılmasını təmin edə bilən və dövlət tərəfindən qəbul edilməsi zəruri olan “Yerli Özünüidarəyə dəstək” Dövlət Proqramının zəruriliyi əsaslandırılmışdır.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Dissertasiya işində irəli sürülmüş təkliflər və əsaslandırılmış tövsiyələrdən yerli idarəetmə orqanlarının səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsi, yerli özünüidarəetmə orqanlarının vəzifə və səlahiyyətlərinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi, yerli özünüidarəetmə haqqında qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, onların iqtisadi fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması, regionların sosial-iqtisadi inkişafında, dayanıqlı inkişafın təmin olunması və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması istiqamətində prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı istifadə etmək olar. Dissertasiyanın məzmunu və nəticələri ali təhsil müəssisələrində dövlət və bələdiyyə idarəetməsi, idarəetmə nəzəriyyəsi, bələdiyyə maliyyəsi, regional iqtisadiyyat, aqrar sahənin idarə edilməsi və s. üzrə dərslər vəsaitlərinin hazırlanmasında da istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqatın əsas müddəaları, nəticə və təkliflər akademik Əhməd Mahmudovun 90 illik yubileyinə həsr olunan “İqtisadi inkişafda elmi potensial” elmi-praktiki konfransında, Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr edilmiş “Gənc tədqiqatçıların I beynəlxalq elmi konfransı”nda, Az.ETKTİ və Tİ-nun 50 illik yubileyinə həsr olunmuş “Aqrar iqtisadiyyatın aktual problemləri” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransında, Az.ETKTİ və Tİ-da keçirilən “Aqrar iqtisadiyyat: Müstəqilliyin 20 ilində” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransda, “Azərbaycanda yüksək texnologiyaların texniki-iqtisadi problemləri” mövzusunda respublika elmi konfransında, “Azərbaycanda gender problemləri: mövcud vəziyyət və əsas istiqamətlərin inkişafı” mövzusunda keçirilən seminarda məruzə edilmiş və müzakirələr aparılmışdır.

Tədqiqat işinin əsas hissələri və nəticələri Qəbələ Rayon İcra Hakimiyyəti “Ərazi idarəetmə və yerli özünüidarəetmə orqanları ilə iş” və “Aqrar məsələlər” şöbəsində mütəxəssislər tərəfindən baxılaraq bəyənilmiş və iqtisadi rayonun yerli səviyyədə idarə edilməsi, növbəti strateji inkişaf planlarının hazırlanmasında, maliyyə problemlərinin həlli istiqamətində, müvafiq bələdiyyə proqramlarının hazırlanması prosesində, aqrar sahənin inkişafında bələdiyyələrin rolunun artırılması istiqamətində, yerli özünüidarəetmənin səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsində istifadəsi məqbul hesab edilmişdir. (Arayış №01, 07 fevral 2014-ci il).

Tədqiqat işinin nəticələri üzrə dərc olunmuş materiallar. Dissertasiya işinin mövzusu üzrə 7,2 çap vərəqi həcmində 6 tezis, 9 məqalə (2-si xaricdə olmaqla) nəşr edilmişdir.

Tədqiqat işinin həcmi və quruluşu. Dissertasiya işi giriş, 3 fəsil, nəticə, 129 adda ədəbiyyat siyahısı və 2 əlavə olmaqla 150 səhifədən, o cümlədən 19 cədvəl, 4 sxem, 5 diaqramdan ibarətdir.

MÜNDƏRICAT

Giriş

I Fəsil. Regional inkişafda yerli özünüidarəetmə fəaliyyətinin nəzəri-metodoloji əsasları

1.1. Regional inkişafın təmin edilməsində yerli resurslardan səmərəli istifadənin prioritetləri

1.2. Yerli özünüidarəetmə orqanlarının formalaşmasının nəzəri əsasları və vəzifələri

1.3. Azərbaycanda bələdiyyə institutunun formalaşması və regional inkişafda bələdiyyələrin yeri

II Fəsil. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda aqrar sahənin inkişaf xüsusiyyətləri və bələdiyyə orqanlarının regional inkişafa təsiri

2.1. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu iqtisadiyyatında aqrar sahənin rolu

2.2. İqtisadi rayonda bələdiyyə orqanlarının formalaşmasının mövcud vəziyyətinin təhlili

2.3. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda aqrar sahə istehsalının artırılmasında bələdiyyələrin rolunun qiymətləndirilməsi

III Fəsil. Aqrar sahənin iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin rolunun artırılması istiqamətləri

3.1. Regionda bələdiyyə orqanlarının institusional əsaslarının təkmilləşdirilməsi məsələləri

3.2. İqtisadi rayonda aqrar sahənin effektivliyinin yüksəldilməsində bələdiyyələrin rolunun artırılması istiqamətləri

3.3. Kəndlərin sosial – iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin təsirinin artırılması prioritetləri

Nəticə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

TƏDQİQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə dissertasiya işinin aktuallığı əsaslandırılır, problemin öyrənilmə səviyyəsi, tədqiqatın məqsədi və vəzifələri, obyektı və predmeti göstərilir, habelə işin elmi yeniliyi, təcrübi əhəmiyyəti və aproba-siyası şərh edilir.

1. Yerli özünüidarəetmə orqanlarının formalaşmasının nəzəri əsasları və vəzifələri

Regional iqtisadiyyat ərazinin inkişafı ilə əlaqəlidir və bu əhalinin həyat səviyyəsinin və keyfiyyətinin dinamik inkişafına, ərazinin sosial, iqtisadi, ekoloji cəhətdən tarazlı olmasına istiqamətlənmişdir. Regional istehsal potensialının formalaşması əhalinin alıcılıq qabiliyyəti və istehlakı ilə sıx əlaqədardır. Digər tərəfdən isə həmin istehlakı təmin edən subyekt və obyektlərin təsərrüfatçılıq fəaliyyətinin və regionun müvafiq idarəetmə xüsusiyyətlərini təmin edən təşkilati-idarəetmə strukturunun formalaşması regional istehsal şərtinin amillərindəndir. Ölkəmizin iqtisadi inkişaf mərhələsində olduğu bir zamanda xammala qənaət, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə və ətraf mühitin qorunması məqsədi ilə tullantıların zərərsizləşdirilməsi, təkrar emalı, təkrar istifadəsi, həmçinin az tullantılı və ya tullantisız texnologiyaların tətbiqi istiqamətində zəruri işlər görülməsi və tullantıların idarə edilməsi sahəsində mütərəqqi üsullardan istifadə olunması, sənaye və məişət tullantılarının təkrar emalı üçün özəl və bələdiyyə məssisələrinin yaradılması əsas prioritetlərdən biridir.

“Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasına görə regional inkişaf prioritetləri nəzərə alınmaqla, bölgələrdə dövlətin infrastruktur və investisiya siyasəti ilə biznesin investisiya strategiyaları əlaqələndiriləcək və əsasən iqtisadi səmərəlilik baxımından prioritetləşdiriləcəkdir. İqtisadi qərarların qəbul olunmasında yerli özünüidarəetmə orqanlarının çevikliyinə artırılması, kənd yerlərinin inkişafı istiqamətində xüsusi layihələr həyata keçirilməsi, infrastrukturun və sosial xidmətlərin yaxşılaşdırılması tədbirlərinin davam etdirilməsi məqsədi ilə

istər dövlət, istərsə də bələdiyyə orqanları tərəfindən müvafiq addımlar atılmaqdadır.

Yunan filosofu Sokrat ilk olaraq idarəetmənin xüsusi fəaliyyət növü olmasını qeyd etmişdir (b.e.ə. 470-399-cu il). Yerli özünüidarəetmə sistemi isə insan cəmiyyətinin qurulması və inkişafı ilə təşəkkül tapmış, iri dövlətlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Yerli özünüidarə anlayışını açıqlayarkən tarixə nəzər yetirmək və ilk növbədə, elmə məlum olan ayrı-ayrı yerli özünüidarəetmə konsepsiyalarına nəzər salmaq lazımdır. Yerli özünüidarənin icma xarakteri onun sosial idarəetmənin ilk nümunəsi olduğunu göstərir. Qədim Afınanın və Romanın şəhər-dövlətlərində yerli özünüidarəetmə xüsusiyyətlərinə malik orqanlar, orta əsrlərdə isə Avropanın bir sıra şəhərlərində özünüidarəetmə orqanları təşəkkül tapmışdır.

YÖO ilə işlədilən “münisipalitet” və “bələdiyyə” terminləri tez-tez rast gəlinən terminlərdir. “Bələdiyyə”nin kökü ərəb “mənzəli” bələd olmaq sözündən götürülüb, yerli əraziyə bələd olan idarəçilik anlamını verir. Daha geniş yayılmış “münisipalitet” sözü isə latınca “municipium” sözündən götürülmüşdür. “Munus” çətinlik, ağırlıq, “capiō” və “recipio” isə götürürəm, anlayıram deməkdir. Bu termin ilk dəfə olaraq, Qədim Romada, respublikaçıların hakimiyyəti zamanı meydana gəlmişdir.

Azərbaycanda bələdiyyələrin çox qədim və zəngin tarixi var. Qədim cəmiyyətlərin ictimai quruluşlarında demokratiya və ədalətlik hökm sürmüşdür. Zərdüştlik, onun əsas mənbəyi “Avesta”, xristianlığın ilk mənbələri, “Kitabi Dədə Qorqud” dastanı və sair mənbələrdə Azərbaycanı yerli özünüidarənin tarixi kökləri aydın nəzərə çarpır. Görkəmli Azərbaycan mütəfəkkiri Nəsrəddin Tusinin dövlət və yerli özünüidarənin bütün formalarının təsvir edildiyi “Əxlaqi-Nasir” adlı əsərində müxtəlif şəhər növləri sırasında “azad şəhər-dövlət” diqqəti cəlb edir. Bu şəhər demokratik, özünü idarə edən dövlətin təsviri ilə üst-üstə düşür.

Müasir dövrdə işlədilən özünüidarəetmə anlayışı və buna uyğun olaraq yaradılan yerli özünüidarəetmə orqanları öz başlanğıcını XIX əsrdə Qərb ölkələrində aparılan siyasi islahatlardan götürür. Bu islahatlara xüsusilə XVIII əsr Fransa inqilabı və onun nəticələri böyük təsir göstərmişdir. İlk dəfə olaraq 1790-cı ildə Fransada özünü idarədən orqanlar barəsində ilk hüquqi sənəd imzalanmış və bu, sonralar

müxtəlif yerli özünüidarəetmə nəzəriyyələrinin yaranmasına ciddi təsir göstərmişdir.

XIX əsrdə yaranmış yerli özünüidarəetmə nəzəriyyələrindən biri icmanın təbii hüquqları və ya “azad icma” nəzəriyyəsidir. (Herber, Arens). Bu nəzəriyyəyə görə, icmalar öz təbiətinə görə müstəqildirlər, insanın olduğu kimi icmanın da öz daxili məsələlərinin həlli sayəsində təbii və ayrılmaz hüquqları vardır. İkinci nəzəriyyə “ictimai təsərrüfatçılıq” nəzəriyyəsi adlanır. Bu nəzəriyyə icma və dövlət işlərini bir-birindən ayırır, yerli birliklərə öz problemlərini həll etmək üçün sərbəstlik verilməsini təklif edirdi. O biri nəzəriyyədən fərqli olaraq, bu nəzəriyyənin baniləri Qirke və Şeffner özünüidarənin mahiyyətini müəyyən məhdud ərazidə olan müəyyən təsərrüfat əhəmiyyətli işlərinin yerinə yetirilməsində görür. Bu nəzəriyyə də yerli icmaların öz vəzifələrini müstəqil həyata keçirilməsi prinsipindən çıxış edərək, əvvəlki nəzəriyyədə olduğu kimi icmanı dövlətə qarşı qoyurdu.

Özünüidarəetmə nəzəriyyələrinin arasında özünə xüsusi yeri “dövlət özünüidarəetmə” (L.Şteyn və R.Qneyst) nəzəriyyəsi tutur. Nəzəriyyəyə görə, yeri özünüidarəetmə dövlətin bir hissəsidir, özünüidarə yerlərdə dövlət idarəetməsinin təşkili formalarından biridir. Sosial xidmət nəzəriyyəsi də özünüidarəetmə nəzəriyyələri sırasında özünəməxsus yer tutur. Bu nəzəriyyəyə görə, yerli özünüidarəetmə orqanları cəmiyyətin bütün təbəqə və siniflərin maraqlarını bərabər ifadə edən və sosial xidmətin göstərilməsi üçün yaradılan bir qurumdur. Onların əsas məqsədi sosial xidmətlərin göstərilməsindən ibarətdir.

Dünya təcrübəsində bələdiyyələr əsasən güclü şura - zəif mer, zəif şura - güclü mer, şura – menecer, komissiya sistemi, qarışıq modellərlə formalaşır. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə uyğun olaraq ölkədə fəaliyyət göstərən bütün bələdiyyələrin “güclü şura - zəif mer” modelinə əsasən təşkil olunmuşdur.

2. Azərbaycanda bələdiyyə institutunun formalaşması və regional inkişafda bələdiyyələrin yeri

“Torpaq İslahatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə qarşıya qoyulan vəzifələrə uyğun olaraq respublikanın 8641506 vahid torpaq fondunun 4 milyon 913 min 639 hektarı (56,9 faiz) dövlət mülkiyyətində saxlanılmış, 2 milyon 32 min 744 hektarı (23,5 faiz) bələdiyyə mülkiyyətinə verilmiş və 1 milyon 695 min 123 hektarı (19,6 faiz) isə özəlləşdirilmişdir.

Cədvəl 1.

Mülkiyyət növləri üzrə kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların sahəsi (1 yanvar 2013-ci ilə; min hektarla)

	Bütün təsərrüfat kateqoriyalarında	Ondan kənd təsərrüfatı dövriyyəsində	o cümlədən		
			dövlət mülkiyyətində	Bələdiyyə mülkiyyətində	Xüsusi mülkiyyətdə
Kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlar	4 766,8	4 575,3	1 790,3	1 122,0	1 663,0
o cümlədən:					
Əkin yeri	1842,7	1 821,4	318,2	101,9	1 401,3
Biçənəklər	117,5	108,8	22,1	3,2	83,5
Otlaqlar	2537,7	2399,4	1382,6	1 008,4	8,4
Çoxillik əkmələr	227,4	211,1	55,6	5,2	150,3
Dincə qoyulmuş torpaqlar	41,5	34,6	11,8	3,3	19,5

Mənbə: http://www.dtxk.gov.az/reports/reports09_a.html

Araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatına yararlı 4766,8 min hektar torpaq sahəsi mövcuddur və 4575,3 min hektar torpaq kənd təsərrüfatı dövriyyəsindədir. Bələdiyyə mülkiyyətində 1122,0 min hektar torpaq vardır. Bunun 101,9 min hektarını əkin yeri (9,0%), 3,2 min hektarını biçənəklər (0,3%), 1008,4 min hektarını otlaq sahələri (89,9%), 5,2 min hektarını çoxillik əkmələr (0,5%), 3,3 min hektarını dincə qoyulmuş torpaqlar (0,3%) təşkil edir.

Mülkiyyət növləri üzrə müəssisə, idarə və təşkilatlarda işləyən və fərdi qaydada əmək fəaliyyəti ilə məşğul olan əhali bölgüsünün statistikasına istinad etsək, 2005-ci ildə cəmi iqtisadiyyatda məşğul olanlar 4062,3 min nəfər olmuşdur. 2010-cu ildə 4329,1 min nəfər, 2011-ci ildə isə 4375,2 min nəfər olmuşdur. Onlardan bələdiyyə mülkiyyətində 2005-ci ildə 17,7 min nəfər (0,4%), 2009-cu ildə 10,6 min nəfər (0,3%), 2010-cu ildə 8 min nəfər (0,2%), 2011-ci ildə 7,9 min nəfər (0,2%), 2012-ci ildə isə 7,2 min nəfər (0,2%) olmuşdur. 2013-cü ilə qədər qeydiyyatda alınmış 77037 hüquqi şəxsin 9148-i (11,9%) dövlət mülkiyyətinə, 1756-sı (2,3%) bələdiyyə mülkiyyətinə, 60589-u (78,6%) xüsusi mülkiyyətə, 4157-si (5,4%) tam xarici investisiyalı, 1387-si (1,8%) isə birgə müəssisələrə mənsub olmuşdur.

3. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu iqtisadiyyatında aqrar sahənin rolu

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi artan dinamika ilə inkişaf edir. 2000-ci ildən 2012-ci ilə kimi əkin sahələri 76061 min ha (57%) genişləndirilmişdir. Son bir ildə yenə artım müşahidə olunmuş, 2011-ci ilə nisbətən kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi 3388 min ha artırılmışdır (0,7%). 12 il ərzində kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi Zaqatala rayonda 1,6 dəfə, Qax rayonunda 1,9 dəfə, Şəki rayonunda 1,7 dəfə, Qəbələ rayonunda 1,8 dəfə artmışdır. Oğuz rayonunda bu göstərici o biri rayonlara nisbətən azlıq təşkil edib-1,2 dəfəyə bərabərdir. 2012-ci ildə Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda mövcud olan kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi respublika üzrə olan əkin sahəsinin 12,3%-ni təşkil edir.

Ölkə üzrə fındıq bağlarının ümumi sahəsində bu regionun bağ sahəsi 79% təşkil edir. Belə ki, 2012-ci ildə fındıq bağlar sahəsi 2000-ci ilə nisbətən 44% artaraq 23504 ha olmuşdur. Respublikada mövcud olan şabalıd bağ sahələrinin 99,6%-ni təşkil edir. 2000-ci ildə şabalıd bağ sahələri 346 ha olduğu halda 2012-ci ildə 545 ha olmuşdur.

Araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı son illər ərzində xeyli yüksəlmişdir. 2012-ci ildə iqtisadi rayonda 515599 ton dənli və paxlalı bitkilər istehsal olunmuşdur ki, bu da ölkə üzrə istehsal olunmuş məhsulun 18%-ni təşkil edir. 2009-cu ildə bu göstərici 15%, 2010-cu ildə isə 16%, 2011-ci ildə isə 19% olmuşdur. Təhlil apardıqda görürük ki, göstəricilərin belə dəyişməsi iqtisadi rayonda bu sahənin qeyri sabit inkişafı ilə deyil, ölkə üzrə müvafiq göstəricilərin dəyişməsidir. Payızlıq və yazlıq buğda, arpa, vələmir, dən üçün günəbaxan, tərəvəz və bostan bitkiləri üzrə məhsul istehsalı iqtisadi rayonda artan dinamika ilə inkişaf etməkdədir. Belə ki, 2011-ci ildə payızlıq və yazlıq buğda istehsalı 264956 ton olduğu halda 2012-ci ildə 297881 ton, payızlıq və yazlıq arpa istehsalı 2000-ci ildə 41936 ton, 2010-cu ildə 67396 ton, 2011-ci ildə 117640 ton, 2012-ci ildə isə 119816 ton, vələmir istehsalı 2000-ci ildə 43 ton, 2010-cu ildə 1357 ton, 2011-ci ildə 2905 ton təşkil etmişdir. Əkin sahəsi azaldığı üçün 2012-ci ildə regionda vələmirin istehsalı xeyli azalmış, 1654 ton olmuşdur. Dən üçün qarğıdalı, göy noxud, yaşıl çay, istehsalı regionda daha prioritet sahə kimi inkişaf etdirilmişdir. Göy noxud istehsalı bu region üçün yeni olsa belə, sürətlə inkişaf etmiş və məhsuldar bir sahəyə çevrilmişdir. Belə ki, 2000-ci ildə cəmi 170 ton göy noxud istehsal edilmiş və sahə

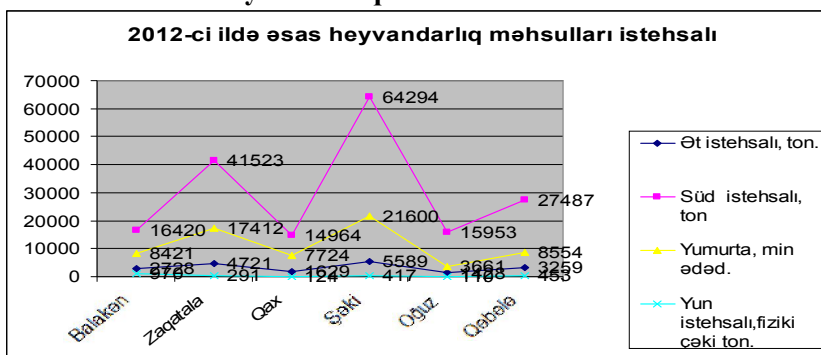
məhsuldar olduğu üçün əkin sahələri genişləndirilmiş, aqrotexniki amillər tətbiq edilmiş və 2010-cu ildən başlayaraq yüksək məhsuldarlıq əldə edilmişdir. 2010-cu ildə göy noxud istehsalı 2359 ton, 2011-ci ildə 2325 ton, 2012-ci ildə isə 2458 ton göy noxud tədarük edilmişdir.

Tütün istehsalı Şəki-Zaqatala rayonu üçün xarakterik sahə olub, yüksək gəlir gətirən sahələrdəndir. Respublika üzrə 2012-ci ildə 17258 ton, 2005-ci ildə 7035 ton, 2009-cu ildə 2609 ton, 2010-cu ildə 3343 ton, 2011-ci ildə 3587 ton, 2012-ci ildə isə 4278 ton tütün istehsal edilmişdir. 2011-ci ilə nisbətən tütün istehsalı 2012-ci ildə 17% artmış, lakin 2000-ci ilə nisbətən 73% azalmışdır. Son 3 il ərzində digər sahələrdə olduğu kimi tütünçülükdə də xeyli irəliləyiş qeydə alınmışdır. Son 3 ildə tütün respublikada yalnız Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda becərilir. 2011-ci ildə Balakəndə 5 ton, Zaqatalada 1370 ton, Qaxda 532 ton, Şəkiddə 1675 ton, Oğuzda 5 ton olmaqla cəmi 3587 ton tütün istehsal edilmişdir. 2012-ci ildə müvafiq olaraq bu göstərici 1; 1365; 555; 1858; 2 ton olmaqla cəmi 4278 ton olmuşdur. Son 2 ildə Qəbələ rayonunda tütünün becərilməsi dayanmışdır.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda heyvandarlığın inkişaf dinamikası yüksəlməkdədir. Fəaliyyətə olan Dövlət proqramlarına uyğun olaraq, iqtisadi rayonda iri və xırdabuynuzlu malqaranın sayı, istehsal olunan ət, süd, yumurta və digər heyvandarlıq məhsulları son 10 ildə sürətlə artmışdır.

Diaqram

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə 2012-ci ildə əsas heyvandarlıq məhsulları istehsalı

Mənbə: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin “Kənd təsərrüfatı 2013” məcmuəsi əsasında (səh: 570, 573, 576, 597, 623) müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

4. İqtisadi rayonda bələdiyyə orqanlarının formalaşmasının mövcud vəziyyətinin təhlili

İşdə göstərilmişdir ki, bələdiyyələrin öz səlahiyyətlərini həyata keçirməsinin əsas şərtlərindən biri də onun kifayət qədər maliyyə potensialına malik olmasıdır. Yerli büdcənin gəlirlər hissəsi vergilər, yığımlar, ayrı-ayrı dövlət səlahiyyətlərinin bələdiyyələrə verilməsi nəticəsində yaranmış əlavə xərclərin qarşılığında dövlət tərəfindən ayrılmış vəsait, bələdiyyə əmlakının özəlləşdirilməsindən əldə olan vəsait, yerli lotoreyalar və reklam fəaliyyətindən əldə olunmuş vəsait, bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisələrin gəlirləri, dotasiya, subvensiya və qrandlar hesabına formalaşır. Müasir dövrdə Azərbaycanda bələdiyyə büdcə gəlirlərinin böyük hissəsini dövlət büdcəsindən bələdiyyələrin büdcələrinə edilən transfertlər təşkil edir.

2000-ci ildən başlayaraq, dövlət büdcəsindən yerli büdcələrə transferlər edilir. Transfertlərin maksimum həddi 2002-ci ildə 5,0 milyon manat, minimum həddi isə 2003- ci ildə isə 1,0 milyon manat olmuşdur. 2007-2011-ci illərdə transfertlərin həcmi dəyişilməmiş qalmış, yəni 3,5 milyon manat olmuşdur. 2012-ci ildə bu məbləğ yenidən artırılaraq 5,0 milyon manata çatdırılmışdır. Bələdiyyələr yaradılandan bəri dövlət yerli büdcələrə cəmi 41 milyon manat həcmində maliyyə yardımı ayrılmışdır. 2000- ci ildə dotasiyaların həcmnin dövlət büdcəsinin xərclərində payı 0,47% olmuş, 2002 - ci ildə dotasiyaların payı özünün ən yüksək həddinə, yəni 0,54%-ə çatmışdır. 2012 və 2013-cü ildə isə bu rəqəm 0,03% həddinə düşmüşdür. Demək, dotasiya ayrılmasının mövcud mexanizmində bir sıra təkmilləşdirilməsi vacib olan məsələlər mövcuddur. Qanunvericilikdə bələdiyyələr üçün xüsusi vergilər və ödənişlər müəyyən edilsə də həmin gəlir mənbələri yerli özünüidarəetmə qurumlarının funksiyalarını reallaşdırmaq üçün kifayət etmir.

Azərbaycanda yerli büdcənin əsas gəlirləri yerli vergilər, ödənişlər (qeyri-vergi) və qeyri-vergi gəlirləri hesabına formalaşır. 2013-cü ildə ölkə üzrə bələdiyyələrin ümumi büdcə gəlirlərinin 11,77 milyon manatı (32,8%) vergilərdən daxilolmalar, 22,0 milyon manatı (61,3 %) qeyri-vergi gəlirləri, qalan 2,1 milyon manatı (5,8 %) isə digər gəlirlər hesabına formalaşmışdır.

Bələdiyyə xərclərinə əsasən əsas xərclər, mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və digər kateqoriyalara aid edilməyən

sahədə fəaliyyətlə bağlı xərclər, kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi xərcləri daxildir.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu bələdiyyə orqanlarının büdcələri də əsasən vergilərdən daxilolmalar, qeyri-vergi gəlirləri və digər gəlirlərdən ibarətdir. Belə ki, 2013-cü il ərzində iqtisadi rayon bələdiyyə büdcəsinə 12010,7 min manat vəsait daxil olmuşdur. Onlardan vergidən daxilolmalar 1282,9 min manat (büdcə gəlirlərinin yekundakı xüsusi çəkisi 10,7%), qeyri vergi gəlirləri 10681,5 min manat (88,9 %), digər gəlirlər 46,2 min manat (0,4 %) olmuşdur. Azərbaycan Respublikası dövlət büdsəsindən verilən dotasiyaların miqdarı 686,7 min manat (5,7%) təşkil etmişdir.

Ölkədə fəaliyyət göstərən bələdiyyələrin 80%-dən çoxu kənd yerlərinə aiddir və kənd yerlərində evlərin təxminən 90%-nin inventar dəyərinin olmaması bələdiyyə büdcələrinin formalaşmasına mənfi təsir göstərir. İqtisadi rayonda evlərin inventar dəyərinin olmaması onların vergiyə cəlb edilməsini mümkünsüz edir, inventar dəyəri olan ev və digər əmlakların inventar qiymətləri isə çox aşağıdır, bazar qiymətləri ilə uzlaşdırılmamışdır.

Yerli özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinin mühüm strateji istiqamətlərindən biri idarəetmə qərarlarının qəbulu və yayılmasını sürətləndirmək, sakinlərin bələdiyyənin fəaliyyətini izləmək və qərarların qəbulu prosesində fəal iştirak etməkdir. “Elektron bələdiyyə” sisteminin tətbiqi bələdiyyə qulluqçularının işini asanlaşdırmaqla bərabər, “Şəffaf büdcə” sisteminin də reallaşmasına səbəb olacaqdır. Bələdiyyə ərazisində olan hər kəs artıq büdcənin gəlir və xərclərini izləyə biləcək və öz səmərəli təklifləri ilə çıxış edə biləcək. Bu günə kimi “elektron imza” üçün Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinə sertifikat almaq üçün müraciət edilməmişdir. Kənd bələdiyyələrində isə bu sistemə keçmə təkcə maliyyə azlığı ilə deyil, kədr çatışmazlığı ilə də müşaiət olunmaqdadır. Deməli, bu problemlərin həll edilməsində bələdiyyələr iqtidar deyil.

Dünya təcrübəsinin təhlilini nəzərə almaqla “Elektron bələdiyyə”nin yaradılması uzunmüddətli perspektivə malikdir və bu sahənin inkişafı bilavasitə dövlətin dəstəyindən sonra mümkün ola bilər.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun idarə edilməsində bələdiyyələrin rolunun artırılması üçün bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin müstəsnalığı problemi həll olunmalı, idarəetmə bacarığı olan, aqrar sahələr üzrə biznes qurmağı bacaran kadrların bələdiyyə orqanlarına

seçilməsinə nail olunmalı, əmlak vergisindən yayınan fiziki şəxslərə təsir mexanizmləri işlənməli, bütün əmlakların inventarlaşması aparılmalı və qiymətləri dəqiqləşdirilməli, inventar qiymətləri bazar qiymətləri ilə uzlaşdırılmalı, bələdiyyələr onlar üçün nəzərdə tutulmuş məqsədli yardımlardan istifadə etməli, əhali arasında təbliğat xarakterli söhbətlər aparılmalı və bələdiyyələrə qarşı onlarda inam yaradılmalıdır. Eyni zamanda bələdiyyə orqanlarında çalışanlar dövlət və əhali qarşısında məsuliyyət və cavabdehliyini dərk etməlidir.

5. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda aqrar sahə istehsalının artırılmasında bələdiyyələrin rolunun qiymətləndirilməsi

Torpaq islahatının qarşıya qoyduğu vəzifələrə müvafiq olaraq, ölkənin 8641506 hektar vahid torpaq fondunun 2032744 hektarı (23,5%) bələdiyyə mülkiyyətinə aiddir. 1999-cu ildə hüquqi status almış 2667 bələdiyyənin torpaqları və 1999-cu ildən 2009-cu ilədək yeni hüquqi status almış bələdiyyələrin torpaqları zəruri yerquruluşu xəritələri tərtib edilməklə özlərinə təhvil verilmişdir. Azərbaycan Respublikasının yeni qanunvericiliyinə müvafiq olaraq bələdiyyələrin birləşməsi nəticəsində yenidən formalaşmış 1718 bələdiyyənin torpaqları əvvəlki bələdiyyələrdən təhvil-təslim olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında torpaq sahəsi üzərində dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyət növləri mövcuddur. Bütün mülkiyyət növləri bərabərhüquqludur və dövlət tərəfindən qorunur. Bələdiyyələr bələdiyyə mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqların qeyri-kənd təsərrüfatı məqsədilə digər kateqoriyalara keçirilməsi üçün müvafiq icra hakimiyyəti orqanı qarşısında vəsatət qaldırırlar. Yay və qış otlaqları bələdiyyələrin qərarı əsasında qoyunçuluğun inkişafı üçün bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisələrə istifadəyə, digər hüquqi və fiziki şəxslərə isə yalnız icarəyə verilir. Bələdiyyələrin mülkiyyətində olan torpaqlardan əhalinin mal-qarası üçün örüş sahələri ümumi istifadəyə ayrılır, ehtiyat torpaq fondunda qalan örüş və biçənək sahələri isə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada hüquqi və fiziki şəxslərin icarəsinə verilir.

Bundan əlavə, bələdiyyələrin aqrar sferada iştirakını qiymətləndirmək üçün bələdiyyə torpaqlarından necə istifadə edildiyini müəyyənləşdirmək lazımdır. Respublika üzrə olan bələdiyyə torpaqları özəlləşir, icarəyə verilir, kənd təsərrüfatı və turizm məqsədləri üçün istifadə edilir, müəyyən hissəsi isə istifadəsiz olaraq qalmaqdadır. Rəsmi statistika və

hesabatlarda bələdiyyə torpaqlarının istifadə təyinatlarına rast gəlinmir. Ölkə üzrə bələdiyyə torpağının özəlləşdirilməsindən 2013- cü ildə bələdiyyə büdcələrinə 23056,2 min manat məbləğ daxil olmuşdur ki, bu da əvvəlki ilə nisbətən 1,9 dəfə çoxdur. Bu göstərici bələdiyyələrin büdcə gəlirlərinin yekunda xüsusi çəkisi 48,8 % təşkil etmişdir.

Bələdiyyə torpağının icarəyə verilməsindən isə 4170,1 min manat əldə edilmişdir ki, bu da ötən ilə nisbətən 93,5% təşkil edir, büdcə gəlirlərinin yekununda isə xüsusi çəkisi 8,8%-dir, ölkə üzrə kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı, balıqçılıq, ovçuluq və ətraf mühitin mühafizəsi xərcləri büdcə xərclərinin yekununda 1,4% təşkil edir.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda da bələdiyyə torpaqları əsasən otlaq sahələri kimi istifadə olunur, özəlləşdirilir və icarəyə verilir.

Cədvəl 2

Bələdiyyə torpaqlarının özəlləşdirilməsi və icarəyə verilməsindən gələn gəlirlər (min manatla)

Göstəricilərin adları	Qəbələ		Qax		Şəki		Zaqatala		Oğuz		Balakən	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Bələdiyyə torpaqlarının özəlləşdirilməsindən və icarəyə verilməsindən gələn gəlirlər, ondan	162,2	124,1	282,2	253	639,1	8651,0	278,9	376	439,5	290,6	247,3	279,5
Bələdiyyə torpaqlarının özəlləşdirilməsindən gələn gəlirlər	127,5	86,3	249,4	220,5	603,0	8527,5	167,5	223,7	395,3	241,6	141,9	167,0
Bələdiyyə torpaqlarının icarəyə verilməsindən gələn gəlirlər	34,6	37,8	32,5	32,7	36,1	123,6	111,4	152,3	44,1	49,0	105,4	112,0

Mənbə: “Bələdiyyə orqanlarının büdcəsinin icrasına dair statistik bülleten 2012, 2013” əsasında (səh. 47-60) müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəl məlumatlarının təhlili onu göstərir ki, Şəki – Zaqatala iqtisadi rayonunda bələdiyyələr bələdiyyə torpağının özəlləşdirilməsindən və icarəyə verilməsindən cəmi 9467,1 min manat gəlir əldə etmişdir ki, bunun da yalnız 507,1 min manatı torpağın icarəyə verilməsindən əldə olunmuşdur. Ayrı-ayrı rayonlar üzrə bu göstərici müvafiq

olaraq, 2013-çü ildə Balakəndə 112 min manat, Qaxda 220,6 min manat, Qəbələdə 37,8 min manat, Oğuzda 49 min manat, Şəkidə 123,6 min manat, Zaqatalada 152,3 min manat təşkil etmişdir. Məlumdur ki, bu göstəricilərin büdcə gəlirlərinin yekunda xüsusi cəkisi azlıq təşkil edib, Balakəndə 17,4%, Qaxda 5,4%, Qəbələdə 12,5%, Oğuzda 11,7 %, Şəkidə 1,3%, Zaqatalada 17,6% civarında dəyişir. İqtisadi rayon üzrə 9467,1 min manat isə torpaqların satılmasından əldə olunmuşdur. Tədqiqatlar nəticəsində məlum olmuşdur ki, satılan torpaqlar heç də kənd təsərrüfatı məqsədləri üçün deyil, fərdi ev tikintisi və bağ sahələrinin salınmasına istiqamətlənib. Bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaqların icarə haqqının aşağı həddi onların təyinatından, sahəsindən, coğrafi yerləşməsindən və keyfiyyətindən asılı olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş normativlər əsasında müəyyənləşirilir. Həmin sənədlərdə torpağın normativ qiyməti, torpaq vergisi, habelə tələb və təklif nəzərə alınmalıdır. Bələdiyyə mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlara təklif tələbi üstələdiyi üçün icarə haqqı güzəştli tətbiq edilir.

6. İqtisadi rayonda aqrar sahənin effektivliyinin yüksəldilməsində bələdiyyələrin rolunun artırılması istiqamətləri

Şəki-Zaqatala regionu respublikamızda ən güclü bal istehsalı bazasına çevrilə bilər. Bələdiyyələrin arıçılıq təsərrüfatları yaratmaq üçün mövcud olan problemlərini araşdırarkən məlum oldu ki, arıçılıq təsərrüfatı üçün tələb olunan ləvazimatların çətin tapılması və onun xeyli baha olması bələdiyyə müəssisələri yaratmağa imkan vermir. İstər xüsusi, istərsə də bələdiyyə qurumları tərəfindən arıçılıq təsərrüfatı üçün lazım olan ləvazimatlar həmin bölgədə istehsal olunsaydı, onda bələdiyyə üzvləri tərəfindən bu sahəyə maraq artacaq və arıçılıq təsərrüfatı yaratmaq bələdiyyə üçün əlçatan olacaq. Qeyd edək ki, arıçılıq məhsullarının satışında heç bir problem yoxdur, belə ki, artıq bu sahəyə dövlət dəstəyi mövcuddur.

Bələdiyyə ərazilərində qiymətli sayılan və dünya bazarında kifayət qədər olan şabalıd, qoz və fındıq bağları salmaq üçün bu gün bələdiyyənin bütün imkanları mövcuddur. Lakin bələdiyyə orqanları bu sahənin bir necə ildən sonra (10-15) yüksək gəlir gətirən sahə olduğunu nəzərə alaraq, bu sahəyə maraq göstərmirlər. Lakin bu meyvə ağaclarının uzunömürlülüyünü və bir müddətdən sonra yüksək gəlir gətirən bir sahə

olduğunu bilən xüsusi və fərdi təsərrüfatlar bu sahəyə xeyli maraq göstərirlər.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə prioritet sahələr kimi efir yağları olan bitkilərin yetişdirilməsi, emalının təşkili və alabalıq təsərrüfatlarının bərpası və inkişafı müəyyən edilmişdir. Bələdiyyə ərazilərində bu kimi prioritet sahələrin dövlət dəstəyi ilə yaradılması bələdiyyələrin sıçrayışlı inkişafına səbəb olar. Bələdiyyə ərazilərində mövcud olan yeraltı və yerüstü sərvətlərdən (mineral sulardan, müalicə əhəmiyyətli mədən sularından, daş, qum, gil, əhəng və digər inşaat materiallarından, meşə sərvətindən, iqlimdən, kurort sərvətindən və digər bu kimi təbii-iqtisadi potensialdan və s.) bacarıqla istifadə edərək bələdiyyə büdcələrini möhkəmlətmək, iqtisadi təfəkkürü, düşüncə tərzini, təsərrüfatçılıq vərdişlərini zənginləşdirmək, bələdiyyələrinin işgüzarlığını artırmaq, idarəçiliyini təkmilləşdirmək bu gün bələdiyyə orqanlarının qarşısında duran ən prioritet məsələlərdir.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda ipəkçiliyi inkişaf etdirmək üçün güclü ehtiyatlar vardır. Şəki rayonunda qədimdən təşəkkül tapmış barama emalı çox keyfiyyətli parçalar, yaylıqlar və digər ipək məmulatları istehsal etməyə imkan verir. Balakən, Zaqatala, Qax, Oğuz, Qəbələ rayonlarındakı bələdiyyə torpaqlarında enliyarpaqlı tut ağaclarından ibarət bağlar salaraq ipəkçiliyin yem bazasını yaratmaq mümkündür və buna hər cür təbii- iqlim şəraiti vardır, bu bağların salınması çox az maliyyə tələb edir. Qeyd edək ki, regionun bəzi ərazilərində sovetlər dönəmində salınmış və indiyə qədər məhsuldar bağlar mövcuddur. Lakin bu sərvətdən istifadə olunmur. Baramaçılıq çox faydalı və sərfəli bir sahədir, az müddət ərzində istehsal başa çatır və böyük gəlir əldə edilir. Eyni zamanda, tut tinglərinin əkilməsi bələdiyyə ərazilərində olan su vadilərindən bəhrələnməyə imkan verir.

7. Kəndlərin sosial – iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin təsirinin artırılması prioritetləri

Müəyyənləşdirilmişdir ki, kənd inkişafında bələdiyyələrin fəaliyyətini 3 qrupda birləşdirmək olar:

1. Kənd təsərrüfatı istehsalının və aqraq-sənaye kompleksinin dəstəklənməsi və kəndlərin mühəndis və sosial infrastrukturu inkişafı;
2. Yaşayış məntəqələrinin planlaşdırılması və abadlaşdırılması;
3. Kommunal və sosial xidmətin təşkili.

Bələdiyyələrin aqrar sahənin sosial-iqtisadi inkişafında inkişafı bu istiqamətlərdə ola bilər: bələdiyyə ərazisində vətəndaşların kiçik biznes sahəsində sahibkarlıq fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi; bələdiyyələrin yardımını ilə yerli problemlərin həllində iştirak edən müəssisələrin daha səmərəli fəaliyyətinin təmin olunması; səriştəsizliyin və israfçılığın aradan qaldırılması; bələdiyyələrin öz vəsaitlərindən və dövlət gəlirlərindən onlara verilən vəsaitlərdən daha səmərəli istifadə etməsi; yerli kapital, əmək, xidmət, əmlak bazarlarının formalaşdırılması sahəsində real üstünlüklər əldə etmək və s.

Beləliklə, regionların sosial-iqtisadi inkişafında bələdiyyələrin rolunun artırılması aşağıdakı istiqamətlərdə ola bilər:

- mərkəzi hakimiyyət kənd inkişafına dair səlahiyyətləri mərhələlərlə bələdiyyələrə verməli;
- məqsədli aqrar inkişaf proqramlarının hazırlanması və icrası üçün də bələdiyyələr üçün səlahiyyətlərin müəyyənləşdirilməsi, həmin məqsədlər üçün ünvanlı büdcə vəsaitlərinin ayrılması;
- regional hakimiyyət strukturları əlaqələndirici funksiyanı yerinə yetirməli, əsas qərarvermə səlahiyyəti bələdiyyələrə ötürülməlidir;
- kənd inkişafına dair bələdiyyələr qısa və uzunmüddətli proqramlar hazırlamalı, bu proqramların icrası üçün dövlətdən məqsədli transfertlərin alınmasına nail olmalıdır;
- kənd idarəçiliyində paralellər aradan qaldırılmalıdır;
- kənd inkişafına dəstək ola bilən fondlar yaradılmalı və bələdiyyələrin bu fondlardan istifadəsi təmin edilməlidir və s.

NƏTİCƏ

Bələdiyyələr yaranmasından 15 il keçməsinə baxmayaraq, onlar bu gün də çoxsaylı problemlərlə qarşılaşırlar. İstisnalar olmaqla, bütövlükdə respublikada bələdiyyə orqanlarının fəaliyyətində nəzərə-çarpacaq dərəcədə canlanma hiss olunmur. Xartiyaya qoşulmaqla Azərbaycan ölkədə yerli özünüidarənin inkişafı ilə bağlı öz üzərinə bir sıra öhdəliklər götürmüş (Azərbaycan Xartiyasının 1-ci hissəsində olan 30 bənddən 25-ni imzalayıb), ölkəmizdə yerli özünüidarənin formalaşması və inkişafının qanunvericilik bazasının yaradılması istiqamətində bir sıra qanunlar və digər normativ aktlar qəbul edilmiş, 3 dəfə bələdiyyə seçkiləri keçirilmişdir. Bələdiyyə institutunun fəaliyyətinə mane olan başlıca səbəb verilən səlahiyyətlərin azlığı, səlahiyyətlərin

müstəsnalığının və tamlığının təmin olunmaması, paralelliklərin üstünlük təşkil etməsidir.

Bundan əlavə, aqrar sahənin inkişafında bələdiyyə fəaliyyətinin zəif olmasının əsas səbəbləri bələdiyyə büdcələrinin formalaşma çətinlikləri, transfertlərin həcmnin azlığı, bələdiyyələrin daha effektiv maliyyə mənbələrinin olmaması, mövcud maliyyə mənbələrindən daha səmərəli istifadə etmək üçün qiymətqoyma və vergitutma mexanizminin təkmil olmaması, bələdiyyələrin kredit bazarına çıxışının təmin olunmaması, məqsədli transfertlərin ayrılması və bələdiyyə qulluqçuları arasında aqrar sahənin mütəxəssislərinin az olmasıdır. Qanunvericilikdə məqsədli transfertlərin ayrılması nəzərdə tutulsa da, bələdiyyələrin ayrılması hallarına rast gəlinməyib. Eyni zamanda dünya təcrübəsində büdcələrarası transfertlərin ən geniş yayılmış növlərindən biri olan paylı vergi sistemi Azərbaycanda tətbiq olunmur.

Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda bələdiyyələr olduqca zəif maliyyə potensialına malikdir. Orta hesabla bir bələdiyyəyə düşən gəlir 20,44 min manat, bələdiyyə ərazisində yaşayan hər adama düşən pay 3,2 manat təşkil edir.

Ölkədə fəaliyyət göstərən bələdiyyələrin 80%-dən çoxu kənd yerlərinə aiddir və kənd yerlərində evlərin təxminən 90%-nin inventar dəyərinin olmaması bələdiyyə büdcələrinin formalaşmasına mənfi təsir göstərir. İqtisadi rayonda evlərin inventar dəyərinin olmaması onların vergiyə cəlb edilməsini mümkünəşür edir, inventar dəyəri olan ev və digər əmlakların inventar qiymətləri isə çox aşağıdır, bazar qiymətləri ilə uzlaşdırılmayıb.

Kənd inkişafında bələdiyyə fəaliyyətini kənd təsərrüfatı istehsalının və aqraq-sənaye kompleksinin dəstəklənməsi, yaşayış məntəqələrinin planlaşdırılması, abadlaşdırılması, kəndlərin mühəndis və sosial infrastrukturunun inkişafı, kommunal, sosial xidmətin təşkili və bələdiyyə ərazisində yaşayan vətəndaşların qeydiyyatı kimi istiqamətlərdə ümumiləşdirmək olar.

İqtisadi rayon bələdiyyələri mənsub olduğu torpaqlardan səmərəli istifadə etmir, maliyyə azlığından bələdiyyə müəssisələri yarada bilmirlər. Büdcələrin formalaşdırılması məqsədilə torpaqlar satılır və tədricən bələdiyyə mülkiyyəti azalır. Heyvandarlığın inkişafı üçün əlverişli şəraitin olması, bələdiyyə mülkiyyətində müəyyən qədər maddi və insan resurslarının olduğunu dəyərləndirməklə bələdiyyə müəssisələrini yaratmaq mümkündür. Bundan əlavə, regionda tütünçülüyn inkişafı

üçün xeyli potensiallar mövcuddur. Kifayət qədər təcrübəli işçi qüvvəsinin və torpaqların olduğu bələdiyyə ərazilərində tütünçülüğü inkişaf etdirmək, bələdiyyə müəssisələrini yaratmaq realdır. Bələdiyyə ərazilərində qiymətli sayılan və dünya bazarında kifayət qədər olan şabalıd, qoz və fındıq bağları salmaq üçün bu gün bələdiyyənin bütün imkanları mövcuddur. Lakin bələdiyyə orqanları bu sahənin bir necə ildən sonra (10-15) yüksək gəlir gətirən sahə olduğunu nəzərə alaraq, bu sahəyə maraq göstərmirlər. Qeyd edilən səbəblərdən bölgənin bələdiyyələri kənd təsərrüfatı məhsullarının, o cümlədən taxılçılıq, tütünçülük, ipəkçilik, meyvəçilik, arıçılıq, tərəvəzçilik, gülçülük, həmçinin heyvandarlıq məhsullarının istehsalı və emalının genişləndirilməsi məqsədilə iqtisadi inkişaf proqramı hazırlayıb məqsədli maliyyə yardımları ala bilmirlər. Bələdiyyələrin bu inkişaf proqramlarında iştirakının təmin olunması üçün dövlət dəstəyi labüddür.

Kənd inkişafına dair milli strategiyanın, həmçinin uzunmüddətli dövlət proqramlarının işlənməsinə ehtiyac var. Bu sənədlər çərçivəsində kənd ərazilərinin içməli su və suvarma suyu ilə təminatı, ərazinin abadlaşdırılması, məişət tullantılarından təmizlənməsi, kənd ərazilərinin yaşıllaşdırılması və yaşıllıqların qorunması kimi funksiyalar kənd bələdiyyələrinin müstəsna səlahiyyətləri kimi tanınmalı, bu səlahiyyətlərin icrası üçün zəruri əmlak və büdcə xərcləri dövlət tərəfindən təmin olunmalıdır.

Tədqiqatın sonunda verilən **təkliflər** Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunun iqtisadi inkişafında bələdiyyələrinin rolunu artırma bilər:

1. “Yerli Özünüidarəetmə Haqqında” Avropa Xartiyasının tələblərinə uyğun olaraq yerli özünüidarə orqanlarına müstəsna səlahiyyətlər verilməli, bələdiyyələrlə yerli dövlət hakimiyyəti orqanları arasında dəqiq səlahiyyət bölgüsü aparılmalı bu səlahiyyətlər mərhələlərlə bələdiyyələrə verilməlidir;

2. Bələdiyyələrə onların səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsini təmin edə biləcək dayanıqlı maliyyə mənbələri verilməli, xarici ölkə təcrübəsindən faydalanaraq paylı vergi sisteminin tətbiqi imkanları nəzərdən keçirilməlidir;

3. Mövcud vergi mənbələrindən səmərəli istifadə etmək üçün bələdiyyələrin vergitutma mexanizmləri təkmilləşdirilməli, əmlakın qiymətləndirilməsi bazar qiymətləri ilə üzlaşdırılmalı, bələdiyyələrin vergiyığma zamanı təsiretmə mexanizmləri işlənilməlidir;

4. Bələdiyyələrə məqsədsiz transfertlərlə yanaşı bələdiyyələrin aqrar emal müəssisələrini yaratmaq məqsədilə məqsədli transfertlərin verilməsi təmin edilməlidir;

5. Bölgənin bələdiyyələri taxılçılıq, tütünçülük, ipəkçilik, meyvəçilik, arıçılıq, tərəvəzçilik, gülçülük, həmçinin heyvandarlıq məhsullarının istehsalı və emalının genişləndirilməsi məqsədilə iqtisadi inkişaf proqramı hazırlayıb məqsədli maliyyə yardımları almaq üçün dövlət orqanlarına müraciət etməlidirlər;

6. Kəndlərin iqtisadi inkişafını dəstəkləyən fondların yaranması və bələdiyyələrin bu fondlardan səmərəli istifadəsi təmin edilməlidir;

7. “Pilot” bələdiyyələr təşkil edilərək onlara kifayət qədər səlahiyyət və maliyyə mənbələri verilməli və iqtisadi səmərə əldə edildikdən sonra bu təcrübəni bütün iqtisadi rayon bələdiyyələrinə şamil etməklə aqrar sahənin inkişafında bələdiyyələrin rolu artırıla bilər;

8. Regionlarda bələdiyyə orqanlarının digər region və ölkə bələdiyyələrinin aqrar sahədə olan təcrübəsindən yararlanma, təcrübə mübadiləsi etmə məqsədilə yeni informasiya vasitələri ilə təminatı yaxşılaşdırılmalı, “elektron bələdiyyə”, “elektron imza” və “şəffaf büdcə” sistemi yaradılmalıdır;

9. İqtisadi rayon bələdiyyələrinin mənsub olduğu torpaqlardan səmərəli istifadəsi istiqamətlərindən biri kimi bələdiyyə torpaqlarında dünya bazarında kifayət qədər qiymətli sayılan şabalıd, qoz və fındıq bağları, qızılgül plantasiyaları salmaqdır. Çay vadilərində tut bağlarını salmaqla baramaçılığı inkişaf etdirmək, bələdiyyə ərazilərində mövcud olan cay plantasiyaları kol-kosdan təmizlənərək yenidən istifadəyə yararlı vəziyyətə gətirmək bələdiyyə potensiallarının prioritetlərindəndir;

10. Aqrar sahənin inkişafında bələdiyyələrin inkişafını sürətləndirən “Yerli Özünüidarəyə dəstək” Dövlət Proqramı qəbul edilməli, “Bələdiyyələrlə iş” Dövlət Komitəsinin işi gücləndirilməli, yaxud “Bələdiyyə Nazirliyi” yaradılmalıdır.

Dissertasiya işi ilə bağlı müəllifin aşağıdakı **məqalə və tezisləri** dərc olunmuşdur:

1. Mikayılova N.Y. Yerli özünüidarəetmə orqanlarının yaranmasının nəzəri əsasları // AzETKTİ və Tİ-nin elmi əsərləri, 4 hissəli, IV h., Bakı: Şərq-Qərb ASC, 2011, s. 243-243

2. Mikayılova N.Y. Milli iqtisadiyyatda kənd təsərrüfatının rolu / Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Aqrar Elm Mərkəzi,

AzETKTİ və Tİ, Aqrar iqtisadiyyat: “Müstəqilliyin 20 ilində” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, Bakı: Şərq-Qərb MMC, 2011, 549 s.

3.Микаилова, Н.Я. Обязанности и полномочия местных органов самоуправления в Азербайджане // Международный научный журнал, Москва: Спектр, 2012, №3, с. 40-44

4.Mikayılova N.Y. “Bələdiyyə orqanlarında qadınların rolunun artırılması” / Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, “Azərbaycanda gender problemləri: mövcud vəziyyət və əsas istiqamətlərin inkişafı” mövzusunda seminar, Bakı: Afpoliqraf, 2012, s.127-130

5.Микаилова, Н.Я. Роль муниципалитетов в экономическом развитии Азербайджана // Международный технико-экономический журнал, Москва: Спектр, 2013, №1, с. 50-57

6.Mikayılova N.Y. “Sosial-iqtisadi inkişafda bələdiyyələrin rolunun artırılması istiqamətləri” / Akademik Ə.Mahmudovun 90 illik yubileyinə həsr olunan “İqtisadi inkişafda elmi potensial”. Elmi-praktik konfransının materialları. Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, Bakı: “Avropa” nəşriyyatı, 2013, səh. 77-85

7.Mikayılova N.Y. Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda bələdiyyə orqanlarının mövcud vəziyyətinin təhlili // AMEA İqtisadiyyat İnstitutu, Elmi Əsərlər, Bakı: Avropa, 2013, s. 239-245

8.Mikayılova N.Y. Regionlarda bələdiyyə orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi problemləri. Tezis / Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 90 illiyinə həsr edilmiş “Gənc tədqiqatçıların I beynəlxalq elmi konfransı”nın materialları. Bakı: Qafqaz Universiteti, 2013, s.117-119

9.Mikayılova N.Y.“İqtisadi inkişafda və idarəetmədə İKT-nin rolu”/ Azərbaycan Texniki Universiteti, “Azərbaycanda yüksək texnologiyaların texniki-iqtisadi problemləri” mövzusunda respublika elmi konfransının materialları.

10. Mikayılova N.Y. “Aqrar regionların idarə edilməsində bələdiyyələrin rolunun artırılması istiqamətləri” Tezis / Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Aqrar Elm Mərkəzi, AzETKTİ və Tİ-nun 50 illik yubileyinə həsr olunmuş “Aqrar iqtisadiyyatın aktual problemləri” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, Bakı: Şərq-Qərb MMC, 2012, 561s.

11. Mikayılova N.Y. “Heydər Əliyevin bələdiyyələrin yaranmasında və inkişafında rolu” // AMEA İqtisadiyyat İnstitutu, İqtisadiyyat Xəbərləri, Bakı: Avropa, 2013, səh.163-170

12. Mikayılova N.Y. Regionlarda bələdiyyə orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi problemləri, Məqalə // “Azərıtıfıq”, Azərbaycan Kooperasiya Universiteti, “Kooperasiya” elmi-nəzəri jurnal, №2 (29), 2013, s. 80-87

13. Mikayılova N.Y. “Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda aqrar emal sənayesinin inkişaf xüsusiyyətləri” // AMEA İqtisadiyyat İnstitutu, Elmi Əsərlər, №1, Bakı: Avropa, 2014, s. 324-328

14. Mikayılova N.Y. “Bələdiyyələrin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasında rolunun artırılması istiqamətləri” // Aqrar Elm Mərkəzi, Aqrar elm jurnalı, №1, Bakı, 2014, s.132-136

15. Mikayılova N.Y. “Bələdiyyə orqanlarının maliyyə problemlərinin təhlili”//AzETKTİ və Tİ-nin elmi əsərləri, 4 hissəli, I h., Bakı: 2014, s.61-68

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ РОЛИ МУНИЦИПАЛИТЕТОВ В УСКОРЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЙОНЕ ШЕКИ-ЗАКАТАЛА

РЕЗЮМЕ

Диссертационная работа состоит из введения, 3 глав, вывода и списка литературы.

В введении обосновывается актуальность диссертационной работы, указываются степень изученности проблемы, объект и предмет, цель и задачи исследования, а также рассматривается научная новизна, практическая значимость и апробация работы.

В первой главе, под названием «Теоретико-методологические основы местной самоуправленческой деятельности в региональном развитии», представлены приоритет рационального использования местных ресурсов в обеспечении регионального развития, теоретические основы формирования местных органов самоуправления, формирование муниципального института в Азербайджане и место муниципалитета в региональном развитии, в том числе мировая практика в данном направлении.

Во второй главе, под названием «Особенности развития аграрной сферы в экономическом районе Шеки-Закатала и влияние муниципальных органов на региональное развитие», нашли отражение роль аграрной сферы в экономике экономического района Шеки-Закатала, анализ текущего состояния формирования муниципальных органов власти в экономическом районе и оценивание роли муниципалитетов в повышении производства сельскохозяйственных продуктов в экономическом районе Шеки-Закатала.

В третьей главе, под названием «Направления повышения пользования потенциала муниципалитетов в социально-экономическом развитии экономического района Шеки-Закатала», отражены направления повышения деятельности муниципальных органов в социально-экономическом развитии экономического района, вопросы обеспечения продовольственной безопасности, пути увеличения роли муниципалитетов в повышении эффективности сельского хозяйства и увеличение воздействия муниципалитетов в социально-экономическом развитии сёл.

**THE DIRECTION OF INCREASING ROLE OF MUNICIPALITIES IN THE
ACCELERATED OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN
SECTOR IN SHEKI-ZAGATALA ECONOMIC REGION**

S U M M A R Y

This thesis work is consists of the introduction, three chapters, the conclusion and bibliography.

In the introduction we justify the actuality of the thesis work, we indicate a degree of study of the problem, object and subject, purpose and research problem, and scientific novelty practical significance and approbation of work are also discussed.

Priority to the rational use of local resources in the regional development, theoretical basis for the local governments formation, the formation of a municipal institution in Azerbaijan and the place of the municipality in the regional development, including international practice in this area are presented in the first chapter called “Theoretical and methodological foundations of local self-governing activities in regional development”.

The role of the agrarian sector in the economy of Sheki-Zagatala economic region, analysis of the current state of municipal authorities formation in the economic area and the estimation of the role of municipalities in increasing agricultural production in Sheki-Zagatala economic region are presented in the second chapter “Peculiarities of development of the agrarian sector in Sheki-Zagatala economic region and the influence of the municipal bodies for regional development”.

The way of improving of the activities of the municipal bodies in the social and economic development of the economic area, the issues of food supply security, ways of increasing the role of municipalities in improving the efficiency of agriculture and increasing of municipalities impact of in the social and economic development of the villages are presented in the third chapter “Ways of increasing the use of municipalities capacity in the social and economic development of Sheki-Zagatala economic region”.

*Kağız formatı 60x84 1/16.
Həcmi 1,5 ç.v.Sayı 100.*

*"İqtisad Universiteti " Nəşriyyatı
AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi, 6.*

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

**НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

На правах рукописи

МИКАИЛОВА НУРАНГИЗ ЯНВАР КЫЗЫ

**НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ РОЛИ МУНИЦИ-
ПАЛИТЕТОВ В УСКОРЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ
РАЙОНЕ ШЕКИ-ЗАКАТАЛА**

Специальность: 5312.01 - «Отраслевая экономика»

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по экономике

БАКУ - 2014

